

אוירת קדושה של ממש שורה על הבא בשערי מקדש הזהב באמריצר (Amritsar), במחוז פנג'ב שבהודו. לא צריך להיות סיקהי (Sikh) אדוק כדי לחוש בכך. מקדש הזהב מנותק מהמולת העיר הסוגרת עליו. המבנה הדו קומתי המצופה בלוחות זהב מרוקעים והמתהדר בכיפות נוצצות, ניצב בלב אגם קטן, התחום על ידי גדות בנויות המשוות לו צורת ריבוע. אגם זה הוא שהעניק לעיר את שמה - אמריצר, שפירושו אגם נקטר. אל המקדש מוביל גשר המקשר בינו לבין טיילת רחבה מרוצפת שיש המקיפה את המאגר. סביב הטיילת נמצאים מבנים היקפיים רבי צריחים וקמרונות, הסוגרים כחומת מגן על האגם והמקדש. בכל צלע פעור שער. הכניסה למקדש מארבע כנפות השמים היא בעלת משמעות סמלית לאמת הסיקהית המוחלטת והאוניברסלית ולהיותו של המקדש פתוח בפני כל בני הדתות, הגזעים, המעמדות והמינים. כשעוברים דרך כל אחד מהשערים יש לחלוץ נעליים ולהסיר גרביים, לחבוש כיסוי ראש (גברים ונשים כאחד) ולצעוד ברגליים יחפות לשוקת מים זורמים כדי לרחוץ את כפות הרגליים. על מנת להגיע אל הטיילת המקיפה את המאגר ואת המקדש יש לרדת כמה מדרגות, כאילו לומר: "בבואך אל היכל הקודש הפחת מחשיבותך העצמית - הכר בקטנותך". התייר המזדמן למקום חש ניוחות הודות לחביבותם ולנדיבותם של הסיקהים. על כולם שורה רוח טובה ולרוב הם שמחים להסביר למבקרים על דתם. לא אחת יזמינו את התייר המזדמן לסיור בעירם ולאירווח בביתם.

האב המייסד גורו נאנק

עד המאה ה-15 היה אזור אמריצר יער סבוך ובלתי מיושב. על פי האגדה ביקר הבודהה במקום וקבע כי זהו מקום טוב להגיע בו לנירוונה. המורה הרוחני הראשון של הדת הסיקהית היה גורו נאנק, שנולד בכפר קטן בתחומי פקיסטן של ימינו. אחריו באו תשעה ממשיכי דרך נוספים. יחדיו הם מכונים "עשרת הגורואים" ועל שמם קרוי הגשר היחיד החוצה את האגם אל המקדש, המסמל את חציית אוקיינוס החיים אל התכלית שמעבה. המהפך בחייו של גורו נאנק והפיכתו לנביא חלו בשנת 1496, בהיותו בן 27. גורו נאנק יצא לנהר כדי לערוך טבילת בוקר ונעלם מתחת למים למשך שלושה ימים. הכל חשבוהו למות, אלא שבבוקר היום הרביעי להיעלמותו שב ועלה מהמים. לפי האגדה, בשובו ליבשה היו מילותיו הראשונות: "אין דת הינדית ואין דת אסלאם". נאנק חי בתקופת שבה רוב צפון הודו כבר היה נתון לשלטון מוסלמי. בשטחים שטרם נכבשו התחוללו קרבות בין הנסיכויות ההינדיות למוסלמים. המפגש בין האסלאם להינדואיזם הוא לכאורה מפגש בלתי אפשרי. לאסלאם קשה היה לשאת את עבודת האלילים שבה האלוהות מתגלמת תדיר ובקלות רבה בצורות שונות של חומה, בין השאר בצורת איברי מין. מתוך המפגש הבין תרבותי ודתני הטעון הזה צמחה מורשתו של גורו נאנק, שהטיפה לפשרנות דתית, לסובלנות ולדו קיום. הסיקהים אומרים כי גורו נאנק לא התכוון לכונן דת חדשה, אלא לפשר בין שתי האמונות

עדיני נפש ופגיון על גופם

הדת הסיקהית, שמטיפה לסובלנות ולקבלה, נולדה כדרך לפשר בין האסלאם וההינדואיזם הקוטביים. למרות זאת, מאמיניה מצאו עצמם לאורך ההיסטוריה בלב עימותים עקובי מדם. הסיקהים, שמספרם זניח בהודו, ידועים בחריצותם ובשאפתנותם ומחזיקים על כתפיהם נתח גדול מהכלכלה המקומית. בני הקהילה מסבירי הפנים והידידותיים נושאים על גופם דרך קבע פגיון ומחבבים קרבות סף. מיעוט קטן ורב סתירות

כתב וצילם: יותם יעקבסון

SIKHI

שלוש החובות הבסיסיות של הסיקה הי:

לזכור את שם האל נאם ג'אפו, ולחזור עליו דרך החזרה על שם האלוהים (כיחיד בשקט או כקבוצה בשירה) ומיקוד המחשבה בו יכול המאמין להילחם בחמש התכונות הרעות: אגו, כעס, רדיפת בצע, תאוה וחומרתנות, ולהתאחד עם אלוהיו. **לעבוד ולהתפרנס בכבוד** על כל אדם להתפרנס מזיעת אפו, להקים משפחה, לחיות חיי יושר ולעשות מעשים טובים. כמו כן, מקובל להתנדב בקהילה. **לחלוק מפרי עמלך** לתרום לצדקה, לחלוק את העושר עם הקהילה ולעזור לחברי הקהילה בכל צרה.

כיתובים

מעוגנת כלכלית בחברה פוליטית והפועלת ליצירת חברה עולמית המושתתת על סובלנות ועל קבלת השונה, כך הגדיר סירדר קאפור סינג, ראש הקהילה הסיקהית בקנדה, את ייחודה של הדת. בדומה למוסלמים, הסיקהים מאמינים באל אחד, חסר צורה, הנמצא בכל. הם מאמינים כי הדת אינה אלא דרך להגיע אל היעד: מיזוג של הנפש, אטמן, עם הנשמה הקוסמית,

אריה (תואר זה מקובל גם לבני מעמד הראג'פוט ההינדים). בימיו כינו את עצמם המוסלמים נצים ואילו את קהילת הסיקהים הם כינו דרורים נפחדים. בהתרסה מובהקת כנגד העלבון בחר גורו גובינד סינגה לקרוא לאנשיו אריות ולהפוך את היוצרות: "לא רק שנביא את הנצים, אלא נמשול בהם" - הטיף.

הופעה חיצונית תוקפנית

"סיקהיהים היא חברה דתית, לא גזעית,

תנועה קלה וסימלו נכונות אלי קרב. כיום הם מסתפקים בלבישת תחתונים רחבים תחת המכנסיים. הם טוענים שלבוש זה מחזק את פוריות הגברים ורבים זוקפים לזכותו את היותם של הסיקהים חסונים יותר משאר תושבי תת היבשת. גורו גובינד סינגה הנהיג גם טקס הטבלה שבעקבותיו הופך אדם להיות סיקהי. במעמד חגיגי הוא הטביל את נאמניו והם הטבילו אותו. הוא גם הוסיף לכל סיקהי את התואר "סינגה", שפירושו

נוראה. פעם אחר פעם חיללו המוסלמים את קודש הקודשים והחריבו את המקדש. פעם אחר פעם הקימו אותו הסיקהים מחדש. הגורו העשידי והאחרון, גורו גובינד סינג (1666-1708), העניק צביון לוחמני לדת והוא היה זה שנתן במאמיניו סימנים. הוא קבע מראה חיצוני ייצוגי ואחיד לכל המאמינים. מימיו אסור על הסיקהים, גברים ונשים כאחד, להסתפר ולהתגלח במשך כל ימי חייהם כביטוי לצניעות ולקדושה. הטורבנים הנחבשים על ידי הגברים אינם אלא אופנה שהשתרשה מאוחר יותר, ככל הנראה כדי לרסן את השיער הצומח פרא. הם נוהגים לנעוץ דרך קבע מסרק עץ קטן בשערם כסמל לטוהר המידות. על כל סיקהי לשאת עמו פגיון קטן הנקרא קירפאן, הנישא על הגוף בכל עת, אפילו בעת השינה והרחצה, ונועד להגנה עצמית. עניין זה מעורר כיום מחלוקות רבות באשר לזכותם של הסיקהים לשאת את הפגיון במקומות ציבוריים ובטיסות. על פרק יד ימין צריך המאמין הסיקהי לענוד צמיד חישוקי מברזל שמשמל חוסן פיזי וכוח רצון. בעבר לבשו הגברים הסיקהים מעין חצאיות קצרות, שאפשרו להם

מתוך המפגש הבין תרבותי ודתי הטעון שבין האסלאם וההינדואיזם צמחה מורשתו של גורו נאנק, שהטיפה לפשרנות דתית, לסובלנות ולדו קיום. הסיקהים אומרים כי גורו נאנק לא התכוון לכונן דת חדשה, אלא לפשר בין שתי האמונות תוך הדגשת האמת הגלומה בכל אחת מהן

"אמר. בעת מצוקה, כשהמוסלמים כבשו אזורים נרחבים וטבחו בתושבים, הטיף נאנק לחובתו של אדם רוחני להתארגן, לצאת למלחמה ולהביס את הרשע. גורו נאנק יצא למסעות רוחניים שנמשכו 40 שנה בהם הפיץ תורתו. הוא סייר במרחבי הודו, סרי לנקה, בהרי ההימלאיה ומעבר להם - באפגניסטן ואף בערב הסעודית ובתורכיה. בכמה הזדמנויות בחייו עצר לפרקי זמן ארוכים על גדות אגם אמריצר ועסק במדיטציה - ומכאן קדושתו של המקום.

גברים פוריים וחסונים

ממשיכי דרכו של נאנק נעשו קיצוניים ממנו, בעיקר משום שנאלצו להמשיך ולהילחם במוסלמים ובגזרות השמד שלהם. לאחר הקמת מקדש הזהב על ידי הגורו החמישי, הוא עבר מיד ליד במלחמות אינספור ותוך שפיכת דם

תוך הדגשת האמת הגלומה בכל אחת מהן. הוא התנגד לעבודת צלמי האלים, לחלוקת החברה ההינדית למעמדות ולמעמדה הנחות של האישה ביחס לגבר. באותה מידה הוא התנגד גם למסעות הגליהאד של המוסלמים. נאנק טען כי האמת צריכה להתבסס על עקרונות כל הדתות והאמונות וכי דת צריכה להיות מעוגנת במחויבות חברתית. בביקורו בהר קאילש בטיבט, ביתו של האל שיווה, הטיף לאנשי דת סגפנים כי עליהם לסגת מדרכם המתבודדת ולהתערב בחיי החברה: "דווקא אתם, הקרובים לאמת, מחויבים יותר מאחרים להנהיג את החברה ולשרת אותה על בסיס ערכי האתיקה החברתית". בעת שביקר במכה הוא נשאל אם הוא מוסלמי. הוא השיב שאין האסלאם נעלה על ההינדואיזם. "זהו התרגול הרוחני ומעלותיו הנצחיות העושות את הפרט נחשב יותר מלפני האל"

כיתונים

הכמיהה לעצמאות

במחיאון שבסמוך למקדש מוצגים תצלומי דיוקנותיהם המרוטטים של הרזי המאבק שהתחולל במקום ביוני שנת 1984, בעת שסיקהים קיצוניים שביקשו אוטונומיה פוליטית ודתית לאזור פנג'ב התקוממו והשתלטו על המקדש. על אף שהמרידה לא סיכנה איש והסתכמה בהתבצרות חמושה במתחם מקדש הזהב, היא דוכאה ביד קשה על ידי אינדירה גנדי, ראש הממשלה דאז, שדיכאה כל התקוממות ביד קשה. אינדירה גנדי נתנה לצבאה הוראה להסתער על המקדש וכך פגעו בו גם פגזי טנקים. במבצע, שנקרא "כוכב כחול", נהרגו 492 אזרחים ו-83 חיילים. הפגיעה במקדש עצמו הייתה קשה ועד לפני כמה שנים עוד נכרו בו סימני ההרס. בימים שלאחר חיסול ההתנגדות במקדש פרצו פרעות קשות ברחבי אמריצ'ר ופנג'ב, שבהן נהרגו אלפי מפגינים. איש אינו יודע את מספר הקורבנות המדויק. קרוביה של אינדירה גנדי דרשו להרחיק ממנה את כל שומרי ראשה הסיקהים, אולם שני שומרי ראש סיקהים ותיקים ביקשו ממנה אישית להמשיך בתפקידם ונענו בחיוב. הם היו אלו שחיסלו אותה ברירות אקדח. ידה הקשה של אינדירה גנדי לא הצליחה לבטל את השאיפות הלאומיות הסיקהיות. גם ראג'יב גנדי, בנה של אינדירה, שנשאב לפוליטיקה בעל כורחו, לאחר שאחיו נהרג בתאונת מטוס, לא גילה סובלנות כלפי המיעוט הסיקהי. אולם ראג'יב למד מטעויות אמו ודיכא את המרידות הבאות בצורה מתונה הרבה יותר, ללא הפעלת כוח רב.

רבות הן תהפוכות ההיסטוריה. אלמנתו האיטלקייה של ראג'יב היא כיום ראש מפלגת הקונגרס, שזכתה בבחירות האחרונות בהודו. בשל היותה זרה, היא נאלצה לפנות את משרת ראש הממשלה לאחד ממקורביה - ראם מוהאן סינגה, שהוא סיקהי. גם כיום חושש השלטון מפני הלאומיות הסיקהית, אם כי מזה שנים לא הייתה בפנג'ב התקוממות של ממש.

פרמאטמן, שיביא לאיחוד עם האל, ומכאן מקור פתיחותם וסובלנותם. יתרה מכך, גורו נאנק הטיף שהאמת המוחלטת מצויה בין כל הדתות וכי קיומן במקביל נועד ליצור הפריה הדדית נוסח "מכל מלמדיי השכלתי". לוחמנותם של הסיקהים נתפסת כהגנתית - "הקם להורגך השכם להורגו". עם זאת, אי אפשר להתכחש לעובדה שיש משהו תוקפני הן בהופעתם והן ביצירות האמנות שלהם. במוזיאון להיסטוריה הסיקהית שנמצא בסמוך למקדש יש עשרות ציורי שמן המתארים מראות מלחמה ואלים כשהגוון האדום שולט בהם. עיקרי דתם מוסברים בעזרת מושגים הלקוחים מעולם המושגים הצבאי. גם כיום פזורים סביב המקדש שומרים חמושים בחניתות ארוכות ובגרזנים. סיקהים אדוקים נושאים בנוסף לקירפאן, המוצנע בבגדיהם, חרב גדולה הנראית למרחוק.

בדומה להינדים, מאמינים הסיקהים בגלגול נשמות ובקארמה - חוק הסיבה והתוצאה שעל פיו מתגלגלים בחיים הבאים. בניגוד להינדואיזם, אין החברה הסיקהית מחולקת למעמדות חברתיים ואין בה אפליה בין גבר לאישה. עבודת האל נעשית הן בתפילות אישיות והן בציבוריות. עם זאת, בניגוד להינדים, מותר לנשים ולילדים להיות נוכחים במעמד השריפה. בדומה למנהג המוסלמים, מרבית הנשים לקונן בקול רם בעת טקסי הלוויה. אצל הסיקהים אין הפרדה בין חיי רוח לחיי חומר. אין בקרבם מנהיגים דתיים הממונים וממומנים על ידי ראשי הקהילה. כל העבודה בבתי התפילה היא התנדבותית. גם לא קיים כל אידיאל נזירי סגפני. הסיקהי המאמין מתרגל פרקטיקה רוחנית במקביל לפרנסת המשפחה והדאגה לכלל הקהילה.

שירה אינסופית ומונוטונית

הטקסט היחיד המקודש לסיקהים מכונה גורו ראת' סאהיב והוא מכיל את כתבי הגורואים. עותק מהספר

נמצא בכל מקדש סיקהי ונקרא בשירה, לרוב בליווי נגינת טאבלה והרמוניקה. העותק העתיק ביותר, שנחשב למקור, נמצא במקדש הזהב. במהלך היום נשמר הספר הקדוש במקדש, אך בלילה משוכן במבנה הפרלמנט, הנמצא בקצהו האחר של גשר הגורואים. בכל יום לפנות בוקר מועבר הספר ברוב טקס, כשהוא נישא על אפריון זהב, למקדש, ובכל ערב, לאחר השקיעה, הוא מושב באותו אופן לפרלמנט. בכל יום משתתפים מאות בטקס. נושאי האפריון מתחלפים בכל צעד כדי לאפשר לעולי רגל רבים ככל היותר ליטול חלק בקדושה. הקראת הטקסט נעשית בשירה במהלך כל שעות היום, במשך כל ימות השנה, והוא נשמע דרך רמקולים הפזורים במתחם המקדש. בשירה האינסופית והמונוטונית יש עוצמה וגם שלוה. שבועיים לאחר שעזבתי את אמריצ'ר עוד הדהדה השירה בראשי.

"גורל האדם בידיו" ו"אלוהים עוזר למי שעוזר לעצמו" הן אמרות סיקהיות מפורסמות, המביעות את אחריותו של הפרט לגבי עצמו. אחריות הפרט איננה אישית בלבד, אלא ציבורית ומתבטאת כלפי הקהילה, הקהילה כולה. יש כאן הקבלה ברורה לרעיון העיקרי של פלג המהאינייה בבודהיזם. אל לו לפרט להוות נטל חברתי ועליו לסייע לשאה. ברוח המצווה הזאת רוב רובם של הסיקהים אמיזים מאוד. הם מקפידים תמיד על הופעתם ועל מראה בית העסק שלהם. לא יימצאו בקרבם מקבצי נדבות או מובטלים, כפי שניתן למצוא בקרב ההינדים והמוסלמים בהודו. הסיקהים תופסים עמדות מפתח בכלכלה ובצבא בהודו ויש להם משקל רב בחברה, ללא כל יחס לאחוז שלהם בתוך האוכלוסייה ההודית המונה 1.1. מיליארד נפש (הם מונים מעשרה מיליון מאמינים הפזורים בעולם כולו). הסיקהים נמנים על גדולי הסוחרים, בעלי התפקידים הבכירים בצבא ובעלי מונופול כמעט בלעדי על משאיות ומטוסי התובלה בהודו. נטען שהם משלמים כ-30 אחוזים מכלל מכסת המסים הלאומית בהודו. לא אחת

שמעתי מפי הינדים דברי שבח בדבר חריצותם ושאפתנותם של הסיקהים. ההכרה וההערכה לה זכו הינה בינלאומית וקיימת בכל אחת מהערים המערביות שאליהן נמלטו ושבהן הקימו קהילה סגורה שהתבססה היטב מבחינה כלכלית.

30 אלף ארוחות ביום

צרכיהם של עולי הרגל מסופקים במלואם בשטח המקדש. בסמוך למקדש נמצאת דרמסלה (מעון לעולי רגל). זהו מבנה גדול בן שלוש קומות הבנוי אולמות אולמות סביב חצר שבמרכזה מקלחות משותפות. כל אדם יכול לשהות במקום במשך שלושה ימים ללא תשלום. תרומה הינה אפשרית, כמובן, ומתקבלת ברצון, אך לא נדרשת. אלפי אנשים מאכלסים את המקום מדי יום. מפאת העומס, רבים מהם ישנים בשולי החצר ולאורך המסדרונות, מכורבלים בשמיכות וצמודים זה לזה. בין המשתכנים במעון ישנם מקבצי נדבות וחסרי בית. בין המקדש לדרמסלה נמצא מטבח הקהילה. ארוחות חינם של צ'פאטי (לחם דק) ודאל (נזיד עדשים), ארוז וירקות מחולקות לכל שלוש פעמים ביום. לפחות 30 אלף איש סועדים במקום מדי יום. פעם אחר פעם נמלא האולם הגדול באנשים הנדחסים לאורכן של מחצלות הפרוסות על הרצפה. לפני תחילת הארוחה הסועדים נוהגים לחזור בקול אחרי הכרוז המקריא תפילה קצרה. ליושבים מחולקות צלחות ואחריהן בא תור האוכל. הצ'פאטי מחולק לסועדים כששתי ידיהם מושטות לקבלו בהבעת תודה. נזיד העדשים נדלה במצקת מתוך דלי ומוטל בחופזה לצלחת תוך שהוא מתיז על הסועדים. בסוף הארוחה נוטל כל סועד את צלחתו ומגיש אותה לשוטפי הכלים בחוף. כשחדר האוכל מתרוקן, נפתחות דלתותיו וההמון הממתין בחוף זורם פנימה לארוחה הבאה. מרגש לראות שהאתר כולו מתוחזק על ידי מאמינים מתנדבים. הם מנקים את הדרמסלה, קולפים בצל ותפוחי אדמה בכמויות

עצומות, עמלים על הכנת המזון וממקרים את ההיכל. התבוננתי בהם בהשתאות - בנמרצות תנועותיהם, בחיוניות ובאחוה ששררה ביניהם.

ריסוס של מי ורדים

ימי ההולדת של הגורואים נחגגים בפאר רב ומהווים את החגים הסיקהים החשובים ביותר. ביום הולדתו של גורו גובינד סינג, שבמהלכו הייתי באמריצ'ר, גדשו המונים את הרחובות. מצעד, לוחמני למדי באופיו, סבב את המקדש דרך רחובותיה של העיר. בראש צעדו משלחות בתי ספר שונים. בנים ובנות צעדו בנפרד בתלבושות אחידות. הבנות הולבשו בשמלות וראשיהן כוסו במטפחות כנשים קטנות. הבנים, לעומתן, לבשו חצאיות קצרות וטורבנים גדולים נחבשו לראשם. רצועת הקירפאן הוצלבה על חזותיהם. חלקם אף נשאו חרבות. אלו גם אלו נראו מצועצעים למדי. בהמשך צעדו בסך שפע של תזמורות רעשניות ונגניהן לבשו מדים. גברים ערכו מופעי סיף ודו קרב מקלות לכבוד הקהל. בסוף התהלכה, רכוב על סוסים, צעד משמר כבוד ואחריו הובל אפריון הזהב שבו הספר הקדוש, שלרגל החגיגה הוצא מההיכל. מעל הספר ישב זקן שנפנף בציצית שיער גדולה עשויה שער יאק לבן. לפני משמר הכבוד צעדו מספר מטאטאים שניקו את רצפת הרחוב בעת שהמון רב נדחק תוך חליצת נעליים והשתחוה לפני הספר. ההמון הניח פרחים בחיק האפריון וקיבל מנחה מתוקה מהמשמשים בקודש. במקביל לאפריון צעדו שני גברים כשמכלי ריסוס על גבם. הם ריססו על ההמון מי ורדים בעלי ניחוח חריף. עם ערב חזר הספר למנוחת הליל הקבועה שלו בבניין הפרלמנט. בציפוי הזהב של המקדש השתבר אור הפנסים שהודלקו. על העצים הבודדים שבמתחם התגודדו, בככל ערב, אלפי דרורים קולניים. צפיפותם יצרה מרקם שנראה כעלוות העץ עצמה. נראה היה שהם חשים בטוחים לחלוטין בקרב מעוזם של המכנים עצמם אריות. ■